

ارزیابی اثرات کالبدی اجرای طرح های هادی روستایی
(مطالعه موردی: روستای گلرود از توابع استان اصفهان)

دکتر الهام افتخاری*

عضو هیات علمی جغرافیا دانشگاه پیام نور البرز

چکیده:

پیامدهای مکانی- فضایی حاصل از تهیه و اجرای طرح‌های هادی روستایی در کشور پس از گذشت چند دهه از تهیه و اجرای نخستین طرح در دهه ۶۰ خورشیدی اکنون بیش از هر زمان دیگری قابل تحلیل و ارزیابی است. در این میان با عنایت به رویکرد غالب در چنین طرح‌هایی ظهور و بروز اثرات کالبدی به مراتب بیش و پیش از دیگر بازخوردها تبلور عینی یافته و از قابلیت ارزیابی برخوردار شده است. بر این مبنای تحقیق فرارو، با بهره‌گیری از روشی پیمایشی و مروری بر اسناد و منابع مکتوب، برخی از اثرات کالبدی اجرای طرح‌های هادی در یکی از نقاط روستایی هدف گردشگری در استان اصفهان (گلرود) بررسی و سرانجام رهنمودهایی چند در هدایت معقول تغییرات مذکور با حداقل دست اندازی در بافت سنتی روستا ارائه شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد: بین متغیرهایی چون تغییر الگوی مسکن، اصلاح شبکه معابر، توزیع و تخصیص بهینه زمین به کاربری های مختلف و زیباسازی فضای عمومی روستا با اجرای طرح‌های رابطه وجود دارد. در حالی که ارتباطی بین مقاوم سازی ابنیه و پیشگیری از تعدی به اراضی کشاورزی با اجرای طرح هادی مشاهده نشد.

کلید واژه ها

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

ارزیابی، اثرات کالبدی، طرح هادی، روستا

نویسنده مسئول: عضو هیات علمی جغرافیا دانشگاه پیام نور البرز

ایمیل: Elham_ef@yahoo.com

مقدمه:

از جمله طرح‌ها و پروژه‌هایی که طی چند دهه اخیر در سطح کشور به مرحله اجرا رسیده است طرح‌های هادی روستایی است که در واقع هدف آن تجدید حیات و هدایت روستا با لحاظ ابعاد اجتماعی-اقتصادی و فیزیکی است. طرح هادی بخشی از برنامه‌ریزی توسعه کالبدی سکونتگاه‌های روستایی محسوب نمود که فرایند ساماندهی، هدایت معقول و منطقی ساختار فیزیکی نقاط روستایی را در تناسب با مقتضیات مکانی-فضایی و در یک افق زمانی مشخص تعقیب می‌نماید. (غفاری: ۱۳۸۸، ۳۲)

طرح‌های مذکور از جمله برنامه‌ریزی‌های توسعه کالبدی میان مدت محسوب می‌گردند که بر اساس سیاست‌های بنیاد مسکن انقلاب اسلامی و برنامه چهارم توسعه نقاط روستایی بالای ۷۵ خانوار در اولویت تهیه طرح قرار گرفته‌اند. (غفاری: ۱۳۸۸، ۳۴).

در مجموع اهداف چهارگانه مورد نظر از تهیه و اجرای چنین طرح‌هایی عبارتند از:

۱- ایجاد زمینه توسعه و عمران روستاها با توجه به شرایط فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی ۲- تامین عادلانه امکانات از طریق ایجاد تسهیلات اجتماعی، تولیدی و رفاهی. ۳- هدایت وضعیت فیزیکی روستا ۴- ایجاد تسهیلات لازم جهت بهبود مسکن روستاییان و خدمات زیستی و عمومی. (مجموعه قوانین بنیاد مسکن انقلاب اسلامی: ۱۳۷۸، ۱۷۹).

بنابر این تنها هدف طرح هادی، نمی‌تواند صرفاً عمران یا رشد زیرساخت‌های فیزیکی و کالبدی روستا باشد بلکه توسعه روستا به عنوان یک فرایند جامع و چند بعدی از جمله اساسی‌ترین اهداف مورد نظر در فرایند تهیه طرح‌های هادی روستایی تلقی می‌گردد. چنانچه بر اساس ماده ۱۰ آئین‌نامه اجرایی تهیه و تصویب طرح‌های هادی روستایی، طرح هادی پس از دستیابی بر محورهای طراحی و تعیین ضوابط توسعه، در ارائه طرح‌های اصلاحی با دو رویکرد غیر فیزیکی و فیزیکی به شرح زیر مواجه است:

الف) رویکرد غیر فیزیکی؛ این بخش از طرح‌ها عمدتاً به صورت ارائه برنامه و جایگاه فیزیکی آنها در حوزه نفوذ روستا مطرح شده و لازمه اجرای آن، هماهنگی و مساعدت دیگر ارگان‌های اجرایی دست‌اندر کار کشور می‌باشد. از جمله برنامه‌های مذکور عبارتند از: برنامه‌هایی به منظور افزایش تولیدات روستایی از طریق بهره‌برداری بیشتر و بهتر از آب و خاک در منابع طبیعی و کشاورزی، برنامه‌ها و پیشنهادهای در زمینه خدمات عمومی به منظور ایجاد تعادل بین فضاها، امکانات، عملکرد و نیازهای کمی و کیفی جمعیت روستا، مکانیابی و گزینش مراکز استقرار جمعیت از طریق هماهنگی‌های لازم با روستا و...

ب) رویکرد فیزیکی؛ این بخش از طراحی عمدتاً موقعیت کالبدی و بهبود وضع موجود روستا را دربر گرفته و شامل طرح-هایی است چون: طراحی جهت گسترش و جایگزینی فضاهای لازم با توجه به جمعیت تا ده سال آینده روستا، تنظیم شبکه‌های ارتباطی خارج و داخل روستا، طرح دفع آب‌های سطحی و به‌کارگیری آنها در توسعه منابع طبیعی، کشاورزی و صنایع مفید، طراحی سیستم‌های فاضلاب، ارائه تپ‌های مناسب و متناسب مسکن، تهیه نقشه‌های اجرایی و... (مرکز مطالعات شهرسازی و معماری ایران: ۱۳۸۸، شبکه اینترنت)

لذا ارزیابی آثار و پیامدهای فیزیکی و غیر فیزیکی طرح‌های مذکور و تبیین اثرات اجرای چنین طرح‌هایی بر جامعه و

محیط روستایی ضرورتی انکار ناپذیر است که به نوعی موجب شناخت نقاط ضعف و قوت، ارزیابی گذشته و کوشش در اثر بخشی مثبت و بیشتر طرح‌هایی از این دست می‌گردد. موضوعی که نویسنده در مقاله فرارو با طرح فرضیاتی چند در پی کاوش، سنجش و تبیین اثرات کالبدی اجرای طرح‌های هادی از دیدگاه اهالی در یکی از نقاط روستایی هدف گردشگری واقع در شهرستان شاهین شهر و میمه از توابع استان اصفهان است.

بیان مسئله

یکی از مهمترین طرح‌ها و برنامه‌های دولت برای ساماندهی و توسعه نقاط روستایی کشور تهیه و اجرای طرح‌های هادی روستایی است که ضمن ساماندهی و اصلاح بافت فیزیکی روستا روند توسعه و گسترش آن را در افق ده ساله مشخص می‌نماید طراحی کالبدی و ارائه طرح‌های هادی روستایی با انجام بررسی‌ها و مطالعات اجتماعی-اقتصادی و محیطی-کالبدی صورت می‌گیرد. مع الوصف با گذشت چند دهه از مداخلات گسترده طرح‌های هادی در محیط روستایی به عنوان فراگیر-ترین مداخله‌ی سازمان یافته در محیط کالبدی روستاهای کشور تا کنون اهتمام چندانی در ارزیابی اثرات چنین طرح‌هایی با رویکردی جامع و هدفمند که تمامی مناطق کشور را پوشش دهد نشده است. لذا از تغییر و تحولات حاصل در محیط کالبدی نقاط روستایی بر اثر این مداخلات تصویر چندانی روشن در دست نیست. این امر مستلزم ارزیابی تاثیر این طرح‌ها و نیز آسیب شناسی مداخلات آنها در محیط کالبدی و غیر کالبدی سکونتگاههای روستایی کشور به منظور کاستن از اثرات زیان آور آنها و تسهیل در اجرای طرح‌هایی از این دست می‌باشد.

ضرورت و اهمیت اجرای تحقیق

به طور کلی اجرای طرح‌های توسعه و پروژه‌های عمرانی با بازخوردهای اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی متفاوت و متنوعی روبروست. بازخوردها و اثراتی که گاه در اندک زمانی خود را نشان می‌دهد و گاه تبلور و تجسم عینی و کارکردی آنها مستلزم صرف زمان است.

طرح‌های هادی روستایی نیز به عنوان بخشی از مجموعه طرح‌ها و پروژه‌های توسعه با عمری افزون بر سه دهه در کشور ما مستثنی از این قاعده کلی نیست. بی‌گمان اجرای چنین طرح‌هایی پیامدهای گوناگونی در عرصه مکانی-فضایی سکونتگاههای روستایی کشورمان در پی داشته است که تغییر و تحولات کالبدی از آن جمله است.

چنانچه بهسازی شبکه معابر، مقاوم سازی ابنیه، زیباسازی بافت عمومی روستا، تعیین یا تغییر الگوی مسکن و توزیع و تخصیص عادلانه زمین به کاربری‌های مختلف را از جمله اهداف کالبدی غالب در طرح‌های هادی روستایی بدانیم، تحقق اهداف مذکور بیش و کم بسته به مقتضیات مکانی-فضایی غالب در هر پهنه جغرافیایی و سکونتگاه روستایی است. لذا تعیین شدت و ضعف و نیز سنجش آستانه و قلمرو تأثیر اجرای طرح‌های هادی بر اجزاء و عناصر کالبدی سکونتگاههای روستایی نقشی مهم و ضرورتی انکار ناپذیر در فرایند تهیه و بازنگری در اجرای چنین طرح‌هایی در آینده دارد.

مبانی نظری

ارزشیابی

ارزشیابی به فرآیند تعیین ارزش و اهمیت یک سیاست، طرح یا برنامه (فعالیت) گفته می‌شود. ارزشیابی برآوردی نظام‌مند و واقعیت‌نگر از یک مداخله توسعه‌ی پایان یافته، در حال انجام و یا طراحی شده می‌باشد. هدف ارزشیابی، تشخیص

مناسبت فعالیت‌ها با بستر و زمینه، تعیین میزان دست‌یافتن به اهداف، سنجش ماندگاری نتایج و پیامدها، شناسایی تاثیرگذاری (اثربخشی) فعالیت‌ها، اندازه‌گیری کارآمدی اقدامات و ... است. در ارزشیابی باید اطلاعات موثق، سودمند و مرتبطی فراهم آید تا تصمیم‌گیران بتوانند از آن در اصلاح امور، بهبود روشها و ... بهره‌برند.

برخی ارزشیابی‌ها به قصد بهبود بخشیدن به عملیات اجرایی و اغلب طی مراحل اجرای طرح/ برنامه صورت می‌گیرند (ارزشیابی تکوینی). این قبیل ارزشیابی‌ها بنا به دلایلی دیگر (همچون رسیدگی به شکایت‌ها، وجود محدودیت‌های حقوقی و ...) نیز ممکن است انجام شوند. باین ارزشیابی تکوینی فرآیند اجرا و پویایی‌های درونی واحدهای اجرایی، ساز و کارهای انتخاب شیوه‌های اجرا، مدیریت اجرا و پیوستگی عناصر یاد شده با یکدیگر را مطالعه می‌کند. برخی دیگر از ارزشیابی‌ها در پایان یک مداخله (طرح/ برنامه) و یا پایان مرحله‌ای از آن اجرا می‌شوند. هدف ارزشیابی تعیین میزان دستیابی به نتایج و اثرات پیش‌بینی شده‌ی طرح / برنامه می‌باشد (ارزشیابی نهایی). این ارزشیابی به قصد فراهم آوردن اطلاعات درباره لزوم، اهمیت و ارزش طرح/ برنامه صورت می‌پذیرد و در نهایت تصمیم‌گیران را در برگزیدن یکی از شقوق ادامه کار یا قطع طرح/ برنامه یاری می‌کند. داوری درباره ارزش طرح/ برنامه از طریق سبک و سنگین کردن اثرات مثبت و منفی، پیامدهای خواسته و ناخواسته آن و نتایج مستقیم آن انجام خواهد شد.

ارزشیابی تاثیر

به شناخت نظام‌مند و تشخیص روش‌مند اثرات و پیامدهای فعالیت‌های توسعه‌ای گفته می‌شود که زندگی افراد، گروه‌ها، نهادها، و ساختارهای اجتماع را تحت تاثیر قرار می‌دهد. ارزشیابی تاثیر ما را در درک بهتر دستاوردهای طرح/ برنامه و میزان تاثیر آنها بر بهبود زندگی ذینفعان و رفاه مخاطبان یاری می‌کند. ارزشیابی تاثیر به ابعاد گوناگون طرح/ برنامه می‌پردازد: سنجش نتایج و اثرات طرح/ برنامه، شناسایی اثرگذاری عوامل بیرونی، دامنه و گستره‌ی نتایج و اثرات طرح/ برنامه، میزان همخوانی و مطابقت طرح و اجرای آن، چگونگی اجرا و تاثیر آن بر نتایج و اثرات طرح/ برنامه، تعیین کارآمدی طرح و بازدهی عملیات اجرایی و ...

پس در این ارزشیابی تاثیر نه تنها نتایج و پیامدهای دلخواه و پیش‌بینی شده را بررسی کرده‌ایم بلکه به پیامدهای ناخواسته و نتایج نیت نشده نیز توجه نشان داده و از این طریق ارزشیابی تاثیر را در چند حوزه (هدف بنیان، آزاد از هدف و بررسی فرآیند- نتیجه) به اجرا درآورده‌ایم. (بنیاد مسکن انقلاب اسلامی: ۱۳۸۸، ۱۱۴)

اثر

به تاثیر بلند مدت و میان مدتی (مثبت یا منفی، اولیه یا ثانوی) گفته می‌شود که به دلیل مداخله توسعه‌ای (توسعه کالبدی) پدید آمده است. این تاثیر می‌تواند مستقیم (افزایش قیمت زمین) یا غیر مستقیم (ماندگاری و تثبیت جمعیت) و یا خواسته و نیت شده (بهبود مسکن روستاییان) و یا ناخواسته و نیت نشده (وارد شدن خسارت به دارایی و اموال) باشد. (بنیاد مسکن انقلاب اسلامی: ۱۳۸۸، ۱۱۶)

الگوی نظری توسعه کالبدی روستایی

مؤلفه‌های توسعه روستایی، با توجه به نظریه‌های توسعه و نیز تجربه‌های ایران و جهان در توسعه روستایی، تا حدودی شناخته شده هستند. این مؤلفه‌ها را به طور عمده می‌توان در دو گروه طبقه‌بندی کرد. گروه اول شامل منابع توسعه اعم از منابع طبیعی و انسانی است. گروه دوم شامل فضاهای توسعه و ساختار آن فضاهاست مانند شرایط جغرافیایی، اقلیمی که

طرح‌های عمرانی روستایی شکل‌دهنده فضاها و کالبدهای محل زیست و فعالیت در محیط روستایی است. اما بدیهی است، منابع طبیعی و انسانی بدون تجهیز لازم و بدون فراهم کردن بسترها و زیرساخت‌های لازم جهت استفاده از آنها، نمی‌تواند عاملی در فرآیند توسعه باشند و یا در فرآیند توسعه روستایی مورد استفاده قرار گیرند. برای اینکه بتوان منابع یاد شده را تجهیز کرد و به کار گرفت، ضرورت دارد زیرساخت‌های لازم برای این کار به عنوان بسترهای توسعه، ساخته و مهیا گردد. تجربیات متعدد در حوزه عمران و توسعه روستایی کشور تبعیت از الگویی را نشان می‌دهد که خصوصیات اصلی آن شامل تعادل بخشی، افزایش رفاه، تثبیت جمعیت، کالبدگرایی و جزء نگری می‌باشد. (بنیاد مسکن انقلاب اسلامی: ۱۳۸۸، ۱۴۸)

طرح هادی روستایی و اهداف آن:

بر اساس تعریف طرح هادی روستایی طرحی است که ضمن ساماندهی و اصلاح بافت موجود، میزان و مکان گسترش آبی و نحوه استفاده از زمین برای عملکردهای مختلف از قبیل مسکونی، تجاری، کشاورزی، تأسیسات و تجهیزات و نیازمندی‌های عمومی روستایی را بر حسب مورد در قالب مصوبات طرح‌های ساماندهی فضا و سکونتگاه‌های روستایی و طرح‌های جامع ناحیه‌ای تعیین می‌نماید. (آئین‌نامه نحوه بررسی و ... ۱۳۷۹، ۹)

هدف از طرح هادی تهیه برنامه‌ای است برای ساماندهی توسعه فیزیکی نقاط روستایی و نظم دادن به کلیه فعالیت‌هایی که در سطح نقاط روستایی انجام می‌گیرد (آسایش، ۱۳۸۵: ۷۸).

علاوه بر این هدف کلی، اهدافی اختصاصی زیر نیز در تهیه و اجرای طرح هادی در نقاط روستایی دنبال می‌شود:

الف- ایجاد زمینه توسعه و عمران روستاها نظر به شرایط فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی آن‌ها.

ب- تهیه امکانات از راه ایجاد تسهیلات اجتماعی، تولیدی و رفاهی به صورت عادلانه

ج- هدایت وضعیت فیزیکی روستاها

د- ایجاد تسهیلات لازم برای بهبود مسکن روستائیان و خدمات محیط زیستی و عمومی

طرح هادی روستایی از بخشهای مطالعاتی گوناگون تشکیل میشود که مطالعات حوزه‌ی نفوذ، جمعیت و اقتصاد روستا، کالبد و موانع و امکانات توسعه، شبکه‌ی معابر از جمله مهمترین بخش‌های مطالعاتی این طرح هستند. کاربری زمین روستا علاوه بر تاثیراتی که از عوامل مختلف محیطی، اقتصادی و اجتماعی می‌پذیرد، از طریق الگوی پراکندگی و سطح عملکردی یا تمرکز کاربری‌ها بر ابعاد مختلف اقتصادی، کالبدی، اجتماعی و محیطی روستاها تاثیر می‌گذارد. (مرکز مطالعات و خدمات تخصصی شهری و روستایی، ۱۳۸۵: ۳۰)

اجزا و عناصر کالبدی مورد اهتمام در طرح‌های هادی روستایی

در مجموع اجزاء و عناصر ساختاری- کالبدی سکونتگاه‌های روستایی که در یک برنامه‌ریزی توسعه فیزیکی مورد توجه و مشمول آمایش و ساماندهی قرار می‌گیرد عبارتند از: مقر جغرافیایی روستا، زمین و کاربری‌های رایج در آن شامل؛ اراضی کشاورزی مستقر در داخل و پیرامون بافت کالبدی روستا، مسکن روستا و دیگر ابنیه موجود در روستا با کاربری‌های مختلف، شبکه راههای ارتباطی، میادین و گره‌های ارتباطی. دیگر پدیده‌های انسان ساختی همچون شبکه انتقال برق، آب آشامیدنی و... نیز از دیگر زیر ساخت‌های فیزیکی در سکونتگاه‌های روستایی محسوب می‌شوند. (غفاری: ۱۳۹۰، ۴۳)

همچنین بافت کالبدی سکونتگاه‌های روستایی نمایانگر نحوه نظم‌پذیری خانه‌ها و استقرار اراضی زراعی و نیز چگونگی قرار گرفتن راهها و میادین (شبکه معابر) در کنار یکدیگر است (سعیدی: ۱۳۷۷، ۵۲).

مشارکت در تهیه طرح هادی

مشارکت و همراهی روستاییان در فرایند شناسایی هر چه بهتر محیط روستا و ویژگی‌های آن و همچنین امکانات و محدودیت آن و از همه مهمتر مشارکت و دخالت موثر و آگاهانه در تصمیم سازی‌های مورد نیاز در مرحله ارائه پیشنهاد های اجرایی طرح از جمله موارد مشارکت روستاییان در فرایند تهیه طرح می باشد. در این میان دهیار روستا با برقراری تعاملی سازنده میان مشاور تهیه کننده طرح و مردم و همچنین زمینه‌سازی اجتماعی و فرهنگی مورد نیاز برای حضور هر چه پر رنگ تر مردم در فرایند تهیه طرح می‌تواند به غنای هر چه بیشتر آن کمک نماید و از این رهگذر بسترهای مورد نیاز برای انتقال نقطه نظرات روستاییان به مشاورین را فراهم نماید (بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۱۳۸۳: ۲۵)

مشارکت در اجرای طرح هادی:

در اجرای طرح هادی نیز همراهی اهالی روستا و مشارکت آنها در فرایند اجرا از اهمیت بالایی برخوردار است. در این میان دهیار روستا با توجه به شناخت جوانب مختلف اجرای طرح از منظر میزان تاثیر آن در بافت فیزیکی، تعریض و اصلاح معابر، اولویت بندی برنامه‌ها و پروژه‌های مختلف کالبدی، اجتماعی و اقتصادی و... کاربری اراضی پیشنهادی، شبکه‌ی معابر پیشنهادی و موارد دیگر میتواند با توجه به شناختی که از روستا دارد تدابیر مختلف را برای جلب مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح اتخاذ و به کار گیرد.

عمده‌ترین مواردی که در خصوص بالا بردن میزان مشارکت اهالی در اجرای طرح هادی توسط دهیار میتوان نام برد به شرح ذیل است:

- ۱- آشنایی و شناخت جوانب مختلف طرح هادی و میزان تاثیر آن در بافت روستا
- ۲- شناخت تاثیرات اجتماعی و اقتصادی اجرای طرح هادی در زندگی روستاییان.
- ۳- شناخت اولویت‌بندی‌های انجام شده برای اجرای پروژه‌های طرح‌های هادی و مطابقت آنها با موقعیت و وضعیت روستا.
- ۴- انجام هماهنگی و اقدامات لازم برای اجرای جمع آوری خود یاری اهالی روستا در جهت کمک به اجرای طرح هادی (شامل کمک های نقدی، نیروی انسانی، کمک های فنی و...)
- ۵- شناسایی و در اختیار گذاشتن زمین‌های مناسب جهت کاربری‌های عمومی طرح در زمان تهیه طرح و اجرایی کردن آنها در هنگام اجرای طرح هادی.
- ۶- ایجاد بستر اجتماعی لازم برای بالا بردن میزان مشارکت مردم و همکاری آنها در زمینه‌ی اصلاح و تعریض معابر مورد نیاز مطابق طرح هادی. (بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۱۳۸۳: ۱۴)

معیارها و معرفه‌های میزان تحقق و ارزشیابی اثرات اجرای طرح‌های هادی روستایی

چون تعیین میزان تحقق برنامه‌های طرح هادی مصوب از سویی و تعیین تاثیرگذاری (اثربخشی) فعالیت‌های انجام شده بر اجتماع روستایی از سویی دیگر اهداف اصلی این پژوهش می‌باشند، ناچار هستیم برای هر یک از این دو جنبه معیارها و معرف‌هایی را در نظر گرفته و از این طریق به هدف‌های تحقیق دست یابیم.

معیارها و معرف‌های تعیین میزان تحقق برنامه‌های طرح هادی روستایی

از آنجا که تحقق برنامه‌های مصوب طرح هادی (توصیه‌ها و پیشنهادهای مشاور) در گرو تاثیر عوامل درون سازمانی (تامین اعتبار، دانش فنی - اجرائی، کنترل کیفیت و ...) و عوامل برون سازمانی (هماهنگی دیگر دستگاه‌های اجرائی، مشارکت مردم در تخریب و عقب‌نشینی و ...) می‌باشد، باید پذیرفت آنچه به وقوع پیوسته برآیندی از تعامل بنیاد مسکن انقلاب اسلامی (تهیه طرح، برنامه‌ریزی و اجرا)، دستگاه‌های اجرائی استان (تصویب طرح و...) و مردم روستا است. به این ترتیب مقایسه بین آنچه در طرح‌های هادی پیشنهاد شده و آنچه در عمل به اجرا درآمده است می‌تواند قابلیت اجرای طرح هادی روستا را نشان دهند. هرچه توصیه‌ها و پیشنهادهای بیشتر تحقق یافته باشند، همخوانی و تطابق تهیه و اجرای طرح هادی بیشتر خواهد بود. معرف‌های معیار همخوانی تهیه و اجرا به شرح زیر بوده است:

- جمعیت پیش‌بینی شده - پیش‌بینی کاربری اراضی - گسترش فیزیکی آبی - مکان‌یابی کاربری‌ها - شبکه معابر - سیستم جمع‌آوری و هدایت آب‌های سطحی - طرح پیشنهادی مراکز محلات، میدین و گروه‌ها - تعیین تکلیف فضاهای تاریخی با توجه به برنامه سازمان‌های مربوطه - تعیین اولویت‌های اجرائی کوتاه مدت و میان مدت در تمامی ابعاد طراحی - ضوابط و مقررات اجرائی نحوه استفاده از اراضی، ساختمان‌ها، تفکیک اراضی، شبکه معابر، فضاهای عمومی و... - چگونگی رعایت ضوابط و مقررات در واقعیت. (بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۱۳۸۸: ۱۵۰)

معرفی قلمرو تحقیق

روستای کلهرود

قلمرو این تحقیق روستای کلهرود از نقاط هدف گردشگری در استان اصفهان است که در طول ۵۱ درجه و ۳۳ دقیقه شرقی و عرض ۳۳ درجه و ۲۱ دقیقه شمالی نسبت به خط استوا در ارتفاع ۲۳۷۹ متری از سطح آبهای آزاد قرار دارد. روستای مذکور با جمعیتی معادل ۲۱۷ نفر و ۱۲۸ خانوار از توابع دهستان مورچه خورت از بخش مرکزی شهرستان شاهین شهر و میمه در استان اصفهان می‌باشد که در فاصله ۸۰ کیلومتری شمال شهر اصفهان (مرکز استان) واقع شده است (سایت مرکز آمار ایران: ۱۳۸۵).

روستای مذکور با قدمتی افزون بر ۱۴۰۰ سال در بین سه رشته کوه در اطراف رودخانه با چشم اندازی بسیار زیبا قرار گرفته است از علل اصلی پیدایش روستا عبور رودخانه هینی از روستا و همچنین قنوات پرآب و وجود زمینهای کشاورزی در اطراف رودخانه میباشد وجود ارتفاعاتی از رشته کوه زاگرس در اطراف روستا باعث محصور شدن کلهرود و ایجاد بن بستی طبیعی در انتها روستا گردیده که این مسئله باعث بوجود آمدن طبیعتی زیبا و بکر شده است عاملی که خود موجب جذب درصد بالایی از گردشگران در روستا و حوزه پیرامونی آن می‌باشد. (خسروی دهکردی: ۱۳۸۶، ۵۶)

اهداف تحقیق؛

از جمله اهداف فرارو در انجام این پژوهش، سنجش، تحلیل و تبیین ارتباط بین متغیرهایی چون الگوی مسکن و تغییر آن، مقاوم سازی ابنیه، اصلاح شبکه معابر، زیبا سازی فضای عمومی روستا، توزیع و تخصیص عادلانه زمین به کاربری‌های مختلف و کنترل ساخت و سازها جهت پیشگیری از تعرض به اراضی کشاورزی با اجرای طرح هادی در روستای مورد مطالعه یا قلمرو این تحقیق است.

فرضیات تحقیق

فرضیات این تحقیق عبارتند از؛

- بین روابط الگوی تغییر مسکن و اجرای طرح هادی رابطه وجود دارد.
- بین مقاوم سازی ابنیه و اجرای طرح هادی رابطه وجود دارد.
- بین اصلاح شبکه معابر و اجرای طرح هادی رابطه وجود دارد.
- بین زیبا سازی فضای عمومی روستا و اجرای طرح هادی رابطه وجود دارد.
- بین توزیع و تخصیص عادلانه زمین به کاربری های مختلف و اجرای طرح هادی رابطه وجود دارد.
- بین جلوگیری از تعدی اراضی کشاورزی و اجرای طرح هادی رابطه وجود دارد.

روش‌شناسی تحقیق:**فرآیند کار**

در این پژوهش، پس از بیان اهداف و فرضیات مورد نظر، مطالعات مقدماتی درباره‌ی موضوع تحقیق انجام و سپس مرحله‌ی تحقیق اسنادی و کتابخانه‌ای آغاز شد. در این مرحله با مراجعه به منابع کتابخانه‌ای و بانک‌های اطلاعاتی، اطلاعات مورد نظر فیش برداری و جمع آوری شد. برای مطالعات میدانی پس از طرح سوالات و تنظیم پرسشنامه، این پرسشنامه در روستای مورد نظر به وسیله‌ی ساکنین روستا تکمیل شد و پس از جمع آوری داده‌ها با استفاده از نرم افزار SPSS مورد پردازش و تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

جامعه آماری و حجم نمونه:

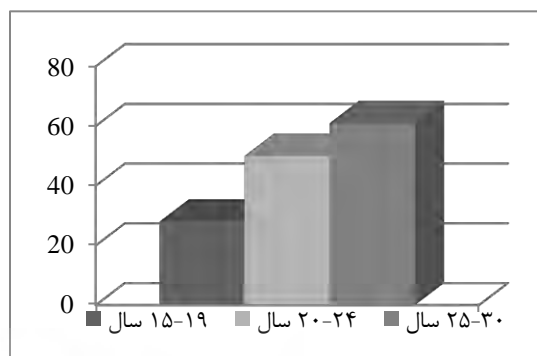
جامعه آماری این پژوهش را جمعیت ساکن در روستای کلهرود از توابع بخش مرکزی شهرستان شاهین شهر و میمه تشکیل می‌دهد، که طبق نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس مسکن (شناسنامه آبادی‌ها) سال ۱۳۸۵ معادل ۲۱۷ نفر می‌باشد. طبق فرمول کوکران حجم نمونه مورد مطالعه ۱۳۹ نفر می‌باشد که به گونه‌ای تصادفی انتخاب و سرانجام مبادرت به توزیع و تکمیل پرسشنامه شده است.

یافته‌های پژوهش: (نتایج توصیفی)**توزیع سنی پاسخگویان:**

بر اساس نتایج حاصل در گروه‌های سنی، بیشترین پاسخ‌ها با ۴۴ درصد مربوط به گروه سنی ۲۵-۳۰ سال می‌باشد. در رده‌های دیگر، گروه سنی ۱۵-۱۹ سال با ۲۰ درصد و ۲۰-۲۴ ساله ۳۶ درصد از پاسخ‌ها را به خود اختصاص داده است.

جدول و شکل شماره ۱ (۱): فراوانی سنی پاسخگویان

متغیر	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
۱۵	۲۸	۲۰	۲۰
۲۰ تا ۲۴	۵۰	۳۶	۵۶
۲۵ تا ۳۰	۶۱	۴۴	۱۰۰
جمع	۱۳۹	۱۰۰	

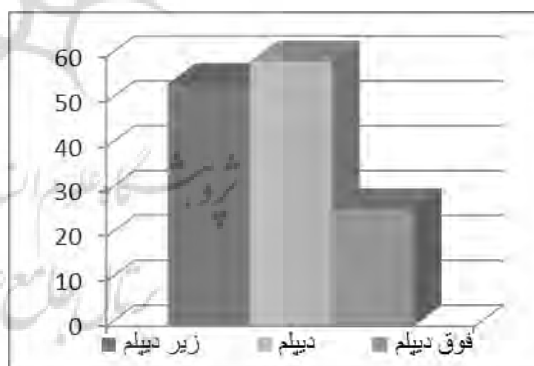
منبع: یافته‌های تحقیق

وضعیت تحصیلی پاسخگویان

بررسی وضعیت تحصیلی پاسخگویان نشان می‌دهد که بیشترین تعداد پاسخگویان را افراد دارای مدرک دیپلم با ۴۲ درصد به خود اختصاص داده‌است. پس از آن زیر دیپلم با ۳۹ درصد، و افراد دارای مدرک فوق دیپلم و بالاتر با ۱۹ درصد می‌باشند.

جدول و شکل شماره ۲ (۲): فراوانی وضعیت تحصیلات پاسخگویان

متغیر	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
زیر دیپلم	۵۴	۳۹	۳۹
دیپلم	۵۹	۴۲	۸۱
فوق دیپلم و بالاتر	۲۶	۱۹	۱۰۰
جمع	۱۳۹	۱۰۰	

منبع: یافته‌های تحقیق

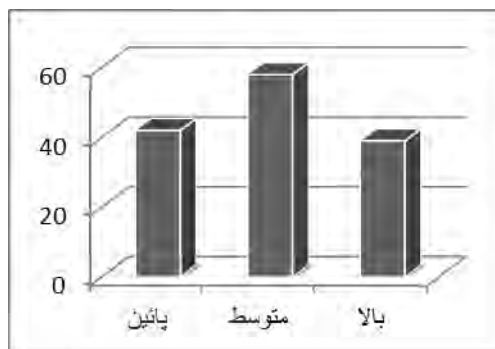
وضعیت اقتصادی پاسخگویان

بررسی وضعیت اقتصادی پاسخگویان نشان می‌دهد که بیشترین تعداد پاسخگویان را افراد دارای وضعیت اقتصادی متوسط

با ۴۲ درصد به خود اختصاص داده‌است. پس از آن وضعیت اقتصادی پایین با ۳۰ درصد، درصد و افراد دارای وضعیت اقتصادی بالا با ۲۸ درصد می‌باشند.

جدول و شکل شماره ی (۳) فراوانی وضعیت اقتصادی پاسخگویان

متغیر	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
پایین	۴۲	۳۰	۳۰
متوسط	۵۸	۴۲	۷۲
بالا	۳۹	۲۸	۱۰۰
جمع	۱۳۹	۱۰۰	

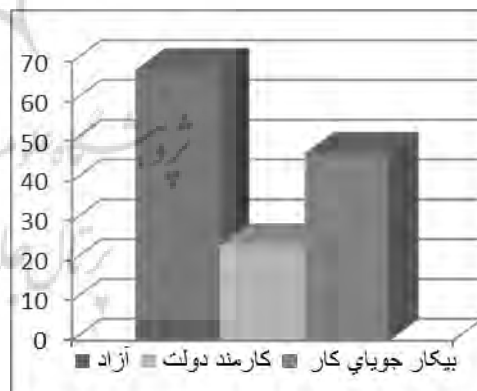
منبع: یافته های تحقیق

- وضعیت شغلی پاسخگویان

نتایج حاصل نشان می دهد که بیشترین تعداد پاسخها را افراد دارای شغل آزاد ۴۹ درصد، کارمندان دولت با ۱۷ درصد و بیکاران جویای کار با ۳۴ درصد به خود اختصاص دادهاند.

جدول و شکل شماره ی (۴) فراوانی شغلی پاسخگویان

متغیر	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
آزاد	۶۸	۴۹	۴۹
کارمند دولت	۲۴	۱۷	۶۶
بیکار جویای کار	۴۷	۳۴	۱۰۰
جمع	۱۳۹	۱۰۰	

منبع: یافته های تحقیق

نتایج مربوط به آزمون فرضیه‌ها

آزمون فرضیه‌ی نخست: (بین مقاوم سازی ابنیه و اجرای طرح هادی رابطه وجود دارد)

همانگونه که از این جدول شماره ۵ پیداست بین فراوانی مشاهده شده و مورد انتظار تفاوت آماری معناداری وجود دارد ($P < 0.001$). این یافته‌ها نشان می‌دهد که اکثر پاسخگویان (۵۱ درصد) با انتخاب گزینه کم و خیلی کم بر این باور بوده‌اند که بین مقاوم سازی ابنیه و اجرای طرح هادی در روستا رابطه‌ای وجود ندارد. از آنجا که بر مبنای تعریف از جمله اهداف فرارو در تهیه و اجرای طرح‌های هادی روستایی فراهم ساختن زمینه‌های مناسب جهت عمران و توسعه روستایی است، مع الوصف بر خلاف انتظار، در روستای مورد مطالعه رابطه‌ای بین مقاوم سازی ابنیه و اجرای طرح هادی دیده نشد. که این امر می‌تواند محصول یکی از عوامل زیر باشد؛ ضعف ساختاری- کارکردی طرح در پاسخ به نیازهای عمرانی همچون مقاوم سازی ابنیه، ضعف مدیریت و نظارت محلی بر حسن اجرای طرح به ویژه در حوزه مسکن و مقاوم سازی آن و یا بی توجهی مردم در عمل به مفاد و آئین نامه‌های ساختمانی- اجرایی پیشنهاد شده در طرح و...

جدول شماره (۵) رابطه بین مقاوم سازی ابنیه و اجرای طرح هادی

مقدار احتمال	درجه آزادی	آماره خی دو	فراوانی مورد انتظار	درصد فراوانی	فراوانی	
$P < 0.001$	۴	۲۰۱.۹۴	۷۸	۳۷	۵۱	خیلی کم
			۷۸	۱۴	۲۰	کم
			۷۸	۲۴	۳۴	تا حدودی
			۷۸	۱۴	۲۰	زیاد
			۷۸	۱۱	۱۴	خیلی زیاد
			--	۱۰۰	۱۳۹	جمع

ماخذ: یافته‌های تحقیق

آزمون فرضیه دوم: (بین تغییر الگوی مسکن و اجرای طرح هادی رابطه وجود دارد.)

بر اساس نتایج آزمون، ضریب همبستگی بین تغییر الگوی مسکن و اجرای طرح هادی ۶۵/۰۱ می‌باشد و مقدار سطح معناداری برابر است با ۰/۰۱۰ که کوچکتر از ۰/۰۵ می‌باشد بنابراین فرضیه ما با ۰/۹۵ درصد اطمینان مورد تایید و حمایت قرار می‌گیرد و بین تغییر الگوی مسکن و اجرای طرح هادی رابطه معناداری وجود دارد.

جدول شماره (۶) آزمون ضریب همبستگی اسپیرمن، رابطه بین تغییر الگوی مسکن و اجرای طرح

متغیرها	ضریب همبستگی اسپیرمن	سطح معناداری	تعداد
تغییر الگوی مسکن	۶۵/۰۱	۰/۰۱۰	۱۳۹
اجرای طرح هادی			

ماخذ: یافته‌های تحقیق

آزمون فرضیه سوم: (بین اصلاح شبکه معابر و اجرای طرح هادی رابطه وجود دارد)

- جهت بررسی آزمون فوق ضمن بکارگیری مجدد آزمون خی دو، از دیدگاه پاسخگویان و با توجه به نتایج جداول توافقی و مقادیر آزمون خی دو و حداقل سطح معنی داری در سطح (۰/۰۵) رابطه‌ی بین اصلاح شبکه معابر و اجرای طرح هادی رابطه معناداری وجود دارد.

جدول شماره‌ی (۷) آزمون خی دو- بررسی رابطه بین اصلاح شبکه معابر و اجرای طرح هادی

آماره‌ی آزمون خی دو	درجه‌ی آزادی	حداقل سطح معنی داری
۵۴/۵	۴	۰/۰۱

ماخذ: یافته‌های تحقیق

آزمون فرضیه چهارم؛ (بین زیبا سازی فضای عمومی روستا و اجرای طرح هادی رابطه وجود دارد.)

توجه به اینکه سطح سنجش متغیرها رتبه‌ای است، جهت بررسی این فرضیه از آزمون اسپیرمن استفاده شده است. نتایج یافته‌ها نشان می‌دهد چون سطح معنی داری بدست آمده (۰/۰۲) از سطح معناداری (۰/۰۵) کمتر است، رابطه‌ی خطی معناداری بین دو متغیر وجود دارد، همچنین همبستگی بین دو متغیر دیده می‌شود. شایان ذکر است به دلیل اینکه روستای کلهرود گردشگر پذیر می‌باشد به زیباسازی و بهسازی محیط توجه ویژه‌ای شده است.

جدول شماره‌ی (۸) آزمون رابطه بین زیبا سازی فضای عمومی روستا و اجرای طرح هادی

آلفای مورد نظر	سطح معنی داری	شدت همبستگی	تعداد	نوع آزمون
۰/۰۵	۰/۰۲	۶۲/۲۵	۱۳۹	اسپیرمن

ماخذ: یافته‌های تحقیق

آزمون فرضیه پنجم؛ (بین توزیع و تخصیص عادلانه زمین به کاربری های مختلف و اجرای طرح هادی رابطه وجود دارد). آزمون فوق که با توجه به دیدگاه پاسخگویان، نتایج جداول توافقی، حداقل سطح معنی داری (معادل ۰/۰۵) و با بکارگیری آزمون خی دو صورت گرفت مبین وجود رابطه‌ی معنا دار بین توزیع و تخصیص عادلانه زمین به کاربری های مختلف و اجرای طرح هادی در روستا می باشد. عملکرد مثبت و نظارت مستمر و موثر دهیاری از جمله عوامل موثر در تحقق این مهم بوده است.

جدول شماره‌ی (۹) آزمون خی دو- رابطه بین توزیع و تخصیص عادلانه زمین به کاربری‌های مختلف و اجرای طرح هادی

آماره‌ی آزمون خی دو	درجه‌ی آزادی	حداقل سطح معنی داری
۴۵/۵۱	۴	۰/۰۱

ماخذ: یافته های تحقیق

آزمون فرضیه ششم؛ (بین جلوگیری از تعدی به اراضی کشاورزی و اجرای طرح هادی رابطه وجود دارد). جهت بررسی آزمون از آزمون خی دو استفاده شده است. با توجه به نتایج جداول توافقی و مقادیر آزمون خی دو و حداقل سطح معنی داری در سطح (۰/۰۵) رابطه‌ی بین جلوگیری از تعدی اراضی کشاورزی و اجرای طرح هادی رابطه معناداری دیده نشد.

جدول شماره‌ی (۱۰) آزمون خی دو- بررسی رابطه بین پیشگیری از تعدی به اراضی کشاورزی و اجرای طرح هادی

آماره‌ی آزمون خی دو	درجه‌ی آزادی	حداقل سطح معنی داری
۳/۱۲	۴	۱/۰۶

ماخذ: یافته های تحقیق

جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادات:

در مجموع بر مبنای آنچه گذشت یافته‌های تحقیق نشان می دهد: اجرای طرح هادی در روستای مورد مطالعه ضمن تأثیر بر تغییر الگوی مسکن، اصلاح شبکه معابر و زیبا سازی فضای عمومی روستا نقشی مهم در توزیع و تخصیص عادلانه زمین به کاربری های مختلف داشته است. حال آنکه نتوانسته است نقشی کلیدی و موثر در کنترل و پیش گیری از تعدی به اراضی کشاورزی و مقاوم سازی ابنیه ایفا نماید.

بر این مبنا و با توجه به نتایج حاصل از مشاهدات، مطالعات میدانی محقق و نظر سنجی معمول از اهالی روستا، دهیار و دیگر مسئولین محلی، در راستای اجرای کامل طرح و نیل به اهداف مورد انتظار مجموعه پیشنهادات زیر ارائه می گردد:

- تأمین و تخصیص اعتبارات عمرانی لازم و کافی به منظور اجرای کامل طرح هادی در نقاط روستایی به ویژه روستاهای هدف گردشگری.

- نظر به ارتباط بین الگوی مسکن و اجرای طرح هادی در نقاط روستایی، اهتمام در تعریف و ترویج الگویی برگرفته از مقتضیات مکانی- فضایی حاکم بر هر روستا ضرورتی اجتناب ناپذیر است.
 - توسعه و تقویت نظام فنی^۵ مهندسی روستایی و آموزش و بهره‌گیری از ناظرین فنی و محلی در راستای نظارت مستمر و موثر بر فرایند بازسازی و مقاوم سازی ابنیه با عنایت بر آئین نامه مهندسی ۲۸۰۰ ساختمان.
 - لزوم توجه و تأکید مشاورین بر تقویت مفاد و دستورالعمل‌های عمرانی^۶ اجرایی در فصول مربوط به بهسازی و مقاوم سازی ابنیه در طرح‌های هادی روستایی بر اساس ویژگی‌های محیطی حاکم بر هر منطقه.
 - اجرای مجموعه برنامه‌های آموزشی- ترویجی و اعطای بسته‌های تشویقی همچون پرداخت تسهیلات مالی- عمرانی به منظور تشویق و ترغیب روستائیان در همکاری موثر و مستمر در فرایند تهیه، اجرا و نظارت خود جوش بر حسن اجرای طرح در نقاط روستایی به طور عام و روستای مورد مطالعه به شکل خاص.
 - همکاری کلیه دستگاه‌های اجرایی و سازمان‌های دولتی خدمات رسانی (زیر بنایی و روبنایی) با بنیاد مسکن انقلاب اسلامی و دهیاری‌های محلی در راستای اجرای دقیق طرح و نیل به اهداف مورد انتظار.
 - برخورد قانونی با متجاوزین و متعدیان به عرصه‌ها و اراضی کشاورزی (زراعی و باغی) و منابع طبیعی خارج از بافت کالبدی روستا در راستای عمل به آیین نامه اجرایی قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغ‌ها.
 - برنامه‌ریزی برای تهیه و اجرای طرح‌های هادی- کاربردی ویژه‌ی روستاهای هدف گردشگری با هدف ارتقا و استفاده بهینه از ظرفیتها و توانمندیهای گردشگری روستایی.
- منابع و ماخذ**
- ۱- آسایش، حسین (۱۳۸۵) اصول و روشهای برنامه‌ریزی روستایی، انتشارات پیام نور، تهران.
 - ۲- آسایش، حسین (۱۳۷۵) برنامه‌ریزی روستایی در ایران، انتشارات پیام نور، تهران.
 - ۳- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، معاونت عمران روستایی (۱۳۸۳) راهنمای طرح هادی روستایی، مطالعات حوزه نفوذ نقاط روستایی، جلد اول، انتشارات بنیاد مسکن، تهران.
 - ۴- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، معاونت عمران روستایی (۱۳۸۳)، راهنمای تهیه طرح هادی روستایی، جلد دوم، شبکه معابر، انتشارات بنیاد مسکن، تهران.
 - ۵- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، معاونت عمران روستایی (۱۳۸۳)، راهنمای تهیه طرح هادی روستایی، جلد سوم، مطالعات کاربری زمین، انتشارات بنیاد مسکن، تهران.
 - ۶- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، پژوهشکده سوانح طبیعی (۱۳۸۸)، ارزشیابی اثرات اجرای طرح هادی روستایی، انتشارات بنیاد مسکن، تهران.
 - ۷- سازمان جغرافیایی ارتش جمهوری اسلامی ایران (۱۳۶۶) جغرافیای کاشان.
 - ۸- سعیدی، عباس (۱۳۷۷) مبانی جغرافیای روستایی، انتشارات سمت، تهران.
 - ۹- خسروی دهکردی، محمد نصیر (۱۳۸۶) طرح هادی روستای کلهرود، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان اصفهان. منتشر نشده.
 - ۱۰- غفاری، سیدرامین (۱۳۸۸)، طرح بهسازی روستایی، انتشارات دانشگاه پیام نور، تهران.

۱۱- غفاری، سیدرامین (۱۳۹۰)، برنامه ریزی و طراحی کالبدی سکونتگاههای روستایی، انتشارات جهاد دانشگاهی، اصفهان.
 ۱۲- مرکز مطالعات و خدمات تخصصی شهری و روستایی پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی (۱۳۸۵) آشنایی با طرح‌های هادی و کنترل و نظارت بر ساخت و ساز روستایی، انتشارات سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور، تهران.

۱۳- مرکز آمار ایران (۱۳۸۵) نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس مسکن (شناسنامه آبادی‌ها) منتشر شده در پورتال مرکز به آدرس: (www.amar.org.ir).

۱۴- وزارت مسکن و شهرسازی (۱۳۷۹) آیین‌نامه‌ی نحوه‌ی بررسی و تصویب طرح‌های توسعه و عمران محلی، ناحیه‌ای، منطقه‌ای و ملی و انتشارات مؤسسه فرهنگی، تهران.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی